

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 15

1934

UPPSALA 1934

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1934

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

34454

NÄR SKREV HEDVIG CHARLOTTA NORDEN- FLYCHT SKALDEBREVET TILL CRITON?

ETT BIDRAG TILL FRÅGAN OM HENNES ROUSSEAU PÅVERKAN.

AV

GARDAR SAHLBERG.

Fru Nordenflychts mest vägande bidrag till den andra volymen av Tankebyggarordens vittra kollektion, *Våra Försök* (1754), är hennes till kusinen och den andlige rådgivaren Carl Klingenberg riktade, mycket omdebatterade »Skalde-Bref till Criton. Öfver den frågan: Hvilket mera bidrager till Menniskjans nöje och frid kundskap eller okunnighet, samt om det varit nyttigare för menniskjan at konster upfunnits eller icke?» (V. F. II, s. 2 ff.). I *Witterhetsarbeten II* (1762) publicerades detta skaldebrev åter med en del smärre förändringar — huvudsakligast av formellt estetisk art — och i en fotnot meddelade författarinnan, att »detta var skrifvit några år förän Rousseaus Bok i et dylikt ämne utkom». (W. A. II, s. 157).

Denna not har i snart fyrtio år föranlett häftiga diskussioner litteraturforskare emellan. Man har frågat sig: är det verkligen tänkbart, att fru Nordenflycht tidigare än Rousseau med sådan pregnans kritiserat upplysningen och konstaterat konsternas och vetenskapernas sedefördärvande inflytande? Eller är hennes korta notis icke med sanningen överensstämmande utan ett medvetet be-
drägeri för att hon skulle få trycka prioritetens eftersträfvansvärda lager på sin hjässa? För att rätt kunna lösa denna ganska beniga fråga, måste vi i korta drag rekapitulera den litteraturhistoriska debatten.

I sin ur materialsamlingssynpunkt rikhaltiga men i våra ögon väl subjektiva Nordenflychtsmonografi har John Kruse¹ under-

¹ KRUSE, JOHN: *Hedvig Charlotta Nordenflycht. Ett skaldinne-porträtt från Sveriges rococo-tid.* Lund 1895.

kastat problemet en ingående undersökning (s. 203—204) och kommit till det resultatet, att författarinnans prioritetsanspråk snarast får tillskrivas hennes fåfänga. Överensstämmelserna mellan Rousseaus första discours och skaldebrevet anser han nämligen vara alltför stora. Men han hävdar icke denna sin uppfattning med absolut säkerhet. Att hennes dikt kunnat vara tidigare finner han i viss mån trovärdigt, om man jämför den med en annan dikt av fru Nordenflycht i *Qwinligt Tankespel för åren 1748, 1749 och 1750* (1750), s. 18, förutsatt att denna, kallad »Dristig Fråga», verkligen skrivits före Rousseauavhandlingens ankomst till Sverige.¹ Dikten har följande lydelse:

Säg, wise *Criton*, säg, hwari är dock din ro
 Mer wärd, än dårens til at skatta?
 Din kunskap fågnar dig, men gör din' sinnen matta:
 Han, utan möda, är mer nögder med sin tro.

Men ett tungt vägande skäl för att skaldebrevet tillkommit först efter det att Rousseau blivit bekant finner Kruse däri, att diktens undertitel blott är en sammanslagning av två av de aderton frågor, som fru Nordenflycht framställde till behandling inom orden den 3 september 1753, då hon övertog presidiet. Dessa frågor — nr 8 och nr 12 — voro »Om det varit nyttigare för människorna at inga konster upfunnits, eller tvert om» och »Hvileket mer bidrager till Menniskans nöje och frid; kundskap eller okunighet.»

En annan litteraturhistoriker, som grubblat över denna gåta, är Albert Nilsson i sin uppsats om fru Nordenflychts religiösa diktning.² Hans uppfattning fronderar mot Kruses. Nilsson anser (s. 71 ff.), att man begått det misstaget att alltför tidigt vilja spåra Rousseaupåverkan inom vår litteratur. Dennes satser voro ju långt ifrån nya och funnos »lite varstans i den föregående litteraturen, framför allt i sedesatiren, herdeidyllen och lyriken . . .» Rousseau blåste endast liv i dessa gamla idéer, anser Nilsson, under det att rousseauismen fanns till långt före Rousseau. Med talrika exempel

¹ Därom råda inga tvivel. Ifrågavarande avhandling prisbelönades av Dijonerakademien den 23 aug. 1750. Detta tillkännagavs i *Mercure de France* i november samma år, där den först recenserades i januari 1751.

² NILSSON, ALBERT: *Fru Nordenflychts religiösa diktning*. Lunds universitets årsskrift 1918.

hämtade ur skaldinnans tidigare produktion påvisar han, hur hennes tro på vetandets lyckobringande förmåga redan länge varit starkt undergrävd. Men hennes tvivel är religiöst, det sammanhänger med Gamla Testamentets syndafallsberättelse och är alltså lika gammalt som världen själv. Albert Nilsson framhåller vidare, att fru Nordenflycht i skaldebrevet ingalunda sysselsätter sig med frågan om vetenskapernas demoraliserande inverkan, vilket däremot Rousseau uteslutande hade gjort. Hon beskyller dem endast för att göra oss olyckliga, alstra oro, brist och missnöje (s. 75). Han anser alltså, att man tryggt kan sätta tro till den lilla noten i *Witterhetsarbeten*.

I *Upplysningstidens romantik* kommer så Martin Lamm in på denna delikata fråga (I, s. 179 ff.).¹ Han erkänner, att såväl dikten själv i dess nuvarande skick som speciellt den ena underrubriken tydligen rönt inverkan från Rousseaus första discours. Frågan »om det varit nyttigare för människorna at inga konster upfunnits, eller tvert om», är enligt Lamm exakt densamma som i denna Rousseaus skrift. Men liksom Albert Nilsson — ehuru oberoende av honom — anser han det mycket sannolikt, att fru Nordenflycht kunnat nå samma antiintellektualistiska resultat som Rousseau, även innan hon lärt känna denne, och att dikten skrivits innan hon läst hans första discours — låt vara att hon hört talas om den.

Som skäl för sitt antagande anför Lamm dels att hon i den av Kruse påpekade lilla dikten uttryckt samma grundtanke som Rousseau, dels att »hela frågeställningen och sättet att besvara den (frågan) ej i grunden äro Rousseaus». Hade hon influerats av discoursen, »skulle hon säkert sett frågan från en annan, mera begränsad synpunkt och antagligen också kommit fram till ett klarare svar». Genom sin analys av dikten kommer Lamm sedan till det resultatet, att dess första avdelning snarare påminner om Rousseaus andra discours än hans första: »Mot den fördärvade och ständigt otillfredsställda kulturmanniskan sättes vilden, som åtminstone ej äger kulturens laster och som lätt kan tillfredsställa sina primitiva behov: 'hälsa, ro och nödtorft' — hos Rousseau 'la nourriture, une femelle et le repos'. Människans första och största olycka är ej att hon förvärvat konster och vetenskaper utan redan att hon börjat utveckla sin tankegång och avlägsna sig från djurets

¹ LAMM, MARTIN: *Upplysningstidens romantik, I—II*, Stockholm 1918.

lyckliga ståndpunkt. Man tycker sig redan här ha en omskrivning av Rousseaus bekanta slagord i den andra discoursen: 'L'Homme qui médite est un animal dépravé.'»

Utan att på något vis bestrida riktigheten av dessa idéparaller, vilka tvärtom bestyrka de teorier, som jag längre fram ämnar framlägga, vill jag blott påpeka, att lyckokonstellationen »hälsa, ro och nödortft» icke är fru Nordenflychts eget påfund. Den återfinnes i exakt samma form i Popes *Essay on Man* — ett verk, som i Tankebyggarorden vid denna tid var en verklig codex. Pope skriver:

Know, all the good that individuals find,
Or God and Nature meant to mere Mankind,
Reason's whole pleasure, all the joy of Sense,
Lie in three words, *Health, Peace, and Competence.* (Ep. IV, 77—80.)

Slutligen anser jag mig böra referera Hilma Borelius' försök till problemlösning i hennes Nordenflychtsbiografi¹, där hon skyndar till skaldinnans undsättning. Hon anklagar litteraturhistorikerna att ha beskyllt fru Nordenflycht för direkt osanning, men undantager dock Albert Nilsson och Martin Lamm från denna beskyllning, då de sökt betrakta problemet ur en mer fördomsfri synvinkel. Borelius anser emellertid, att man kan komma frågans lösning ännu närmare och anför följande bevisföring (s. 169 ff.).

Mellan de två frågorna, som fru Nordenflycht den 3 september 1753 föreslog till behandling, finnes en viss skillnad. Den som lyder: »Hvilket mera bidrager till Menniskans nöje och frid; kundskap eller okunnighet» har fru Nordenflycht redan länge varit förtrogen med och ett flertal gånger behandlat i sin tidigare diktning. Den andra frågan däremot är ett eko av akademiens i Dijon av Rousseau behandlade prisfråga.

»Då fru Nordenflycht — skriver Borelius — i Våra Försök publicerade sitt långt före bekantskapen med Rousseau skrivna skaldebrev till Criton, slog det henne, att det kunde gälla som svar på båda dessa av henne i Tankebyggarorden till behandling föreslagna frågor. Då gav hon sitt skaldebrev dess långa överskrift, som fogar samman begge frågorna och lyder: 'Skaldebrev till Criton över den frågan: vilket mera bidrager till människans nöje och

¹ BORELIUS, HILMA: *H. C. Nordenflycht*, Stockholm 1921.

När skrev Hedvig Charlotta Nordenflycht skaldebrevet till Criton? 71

frid, kunskap eller okunnighet samt om det varit nyttigare för människan att konster uppfunnits eller icke?» Sjelva dikten lämnade hon oförändrad, med ett undantag. Efter slutklämman, som uttryckte hennes egen uppfattning, tillfogade hon ett epigram på två rader, som står i löst förhållande till hennes skaldebrev i dess tankegång, men däremot återger en av Rousseau i prisskriften uttalad tanke.

Vi böra derfor ej de tvenne tingen skilja;
Ju mera uplyst vett, ju mera dygdig vilja.
Och således är en mennskjas rätta plikt
Som är och blir af största vigt
At odla up sin själs förmåga
Och sanning i naturen efterfråga.

Så lyda fru Nordenflychts egna slutord i den färdiga dikten. Vid publiceringen tillfogade hon ur Rousseaus numera henne bekanta prisskrift orden:

Men Criton, läkedom ju vore överflödig,
Om sjukdom ej gjordt honom nödig,

ett epigram, som utgör en omskrivning av Rousseaus: »l'on ne cherche point des remèdes à des maux qui n'existent pas.»

Genom att antaga att förloppet varit sådant som här påstås — det är fortfarande Borelius som talar — förklaras den *enda* detaljlikhet mellan fru Nordenflychts dikt och Rousseaus skrift som verkligen finnes, likaså frågeformuleringen, på samma gång som skaldebrevets oberoende av Rousseau i allt utom överskriften och det löst vidfogade, senare tillkomna epigrammet styrkes.

Fru Nordenflycht har alltså talat sanning angående diktens oberoende av Rousseau, men genom de obetydliga små tilläggen av en *överskriftsfråga* och ett *slutepigram* gav hon lastarenom rum^x (s. 171).

Så långt Hilma Borelius. Hennes ärliga försök att borttvätta den eventuella fläcken på fru Nordenflychts ära måste man givetvis ägna all beundran, men flera invändningar kunna göras. Dels är det en mycket djärv konstruktion att utan stöd av en författarinns egna uppgifter klyva en dikt i två delar och påstå de två sista raderna vara ett senare tillägg! Dels måste man fråga sig, varför ett så betydelsefullt inlägg i en aktuell kulturdebatt

icke publicerades i *Quinligt Tankespel* (1750) eller *Våra Försök I* (1753), om nu dikten skrivits »några år» före Rousseaus första discours, d. v. s. omkring år 1748? Bidragen till den första volymen av *Våra Försök* voro sannerligen icke så värdefulla, att man kan skylla på utrymmesbrist. Men man kan tillspetsa frågan än mer. Varför skulle hon, om hon många år tidigare nått fram till en så pass definitiv lösning av lyckoproblemet, som skaldebrevet verkligen ger, alltjämt fortsätta att diskutera klokas och dårars olika företreden, vilket icke bara hon utan många med henne göra i *Våra Försök I*? Nog vacklade den stackars herdinnan mellan tro och tvivel, men hennes diktning tyder dock på en fortlöpande utveckling och ej på reaktion.

Enligt mitt förmenande kan frågan lösas på ett avsevärt enklare och trovärdigare sätt.

Rousseaus avhandling om konsterna och vetenskaperna sönderfaller som bekant i två partier. I det första påvisar han, att jämsides med deras framåtskridande har gått ett allmänt sedefördärv och i det andra söker han bevisa, att det senare alltid varit en nödvändig följd av det förra. Han går mycket långt tillbaka i tiden för att finna människorna i ett lyckligt samhälle, han anropar de äldsta egyptiska, grekiska och romerska epokerna. Men i denna discours tager han icke steget fullt ut. Vildens absoluta okunnighetstillstånd skildras icke här. Avhandlingen är i stället fylld av indignerade protester mot civilisationens alla lyten.

I sina försvarsskrifter tvingas Rousseau att besvara motståndarnas fråga, om han då verkligen är av den uppfattningen, att man bör krossa konstverken och bränna upp biblioteken för att förbättra sederna. Rousseau svarar, att nu är detta för sent, ty människan har redan blivit så grundligt fördärvad, att en återgång är omöjlig. Så uttrycker han sig i svaret till konung Stanislaus:

Laissons donc les sciences et les arts adoucir en quelque sorte la ferocité des hommes qu'ils ont corrompus . . . (*Rousseau, Œuvres diverses I—II*, Genève 1756, I, s. 119).

Och ännu tydligare utformar han denna sin tanke i företalet till *Narcisse*, där han skriver:

Mais quand le peuple est une fois corrompu à un certain point, soit que les sciences y aient contribué, ou non, faut ils les bannir

ou l'en préserver, pour le rendre meilleur, ou pour l'empêcher de devenir pire? . . . les mêmes causes, qui ont corrompu les peuples, servent quelquefois à prévenir une plus grande corruption; c'est ainsi que celui qui s'est gâté le temperament par une usage indiscret de la médecine, est forcé de recourir encore aux médecins pour se conserver en vie; et c'est ainsi que les arts & les sciences, après avoir fait éclore les vices, sont nécessaires pour les empêcher de se tourner en crimes; elles les couvrent au moins d'une vernis qui ne permet pas au poison de s'exhaler aussi librement. . . (*Rousseau*, a. a. I, 250, även citerat i *Mercure de France*, mars 1753, s. 156 ff.)

Övergå vi till skaldebrevet, märka vi rousseauanska drag redan i diktens början. Critons tes: ju mera upplyst vett, ju mera dygdig vilja, vars riktighet fru Nordenflycht drager i tvivelsmål, är den adekvata kontrasten till Rousseaus proklamation, som snarare lyder: ju mindre upplyst vett, desto större dygder. Det förefaller, som om detta tema vore en rent verbal översättning av ett uttryck i konung Stanislaus' oppositionsskrift. Han skriver nämligen:

La curiosité, naturelle à l'homme, lui inspire l'envie d'apprendre; ses besoins lui en font sentir la nécessité; ses emplois lui en imposent l'obligation; ses progrès lui en font goûter le plaisir. Ses premières découvertes augmentent l'avidité qu'il a de sçavoir; plus il connoît, plus il sent qu'il a de connoissances à acquérir; & *plus il a de connoissances acquises, plus il a de facilité à bien faire.*

När Rousseau i sitt genmäle punkt för punkt bemöter sin vedersakare, kommer denna sista, av mig kursiverade mening att stå isolerad. Det är icke otänkbart att Klingenberg därav formulerat sin tes. Man kan således icke bortresonera, att fru Nordenflycht sysslar med samma problem som Rousseau. Och i slutet av dikten — i vad Lamm kallar den senare delen — träda likheterna med svaret till le roi de Pologne tydligt fram:

Men Criton likafullt din satts jag gilla vill.
 Nu hör det kloka verlden till
 At sig altmer i kundskap styrka,
 Sen hon har börjat konstern yrka.
 I deras rätta bruk hon sällhet söka bör,
 Sen hon Naturens röst nu icke mera hör.

Detta, som hon i fortsättningen i en del bilder närmare utlägger, sammanfaller med Rousseaus ovan citerade deklaration. Under sådana omständigheter, d. v. s. om man tager hänsyn till att

hon känt Rousseaus försvarsskrifter, komma de två sista raderna icke såsom Hilma Borelius förfäktar i något löst förhållande till detta resonemang. Ty det föregående är också en rousseauansk idé — låt vara en kompromissande sådan.

Övriga likheter med den första discoursen finnas. Borelius har redan framhållit slutradernas överensstämmelse med Rousseaus bekanta »l'on ne cherche point des remèdes à des maux qui n'existent pas.» Och skaldebrevets

Fast tusend falska bilder spöka
Kan hon bland dem Naturens urbild söka.

visar på en passus i avhandlingens andra parti:

... car le faux est susceptible d'une infinité de combinaisons;
mais la verité n'a qu'une manière d'être ... (I, 35).

Alla som sysslats med Rousseau erkänna, att hans första discours är en oklar, paradoxal och stundom rentav motsägelsefylld avhandling. Man saknar de klara linjerna men ryckes med av hans friska, oförskräckta patos. Först i försvarsskrifterna börjar läsaren — och även Rousseau — skönja den fasta byggnaden i hans program. Men icke förrän i den andra discoursen finna vi detta fullt tydligt utformat. Hur mottaglig fru Nordenflycht än var för dessa antiintellektualistiska impulser, hur uppluckrad hennes andliga jordmån än blivit genom årslångt grubbel, måste dock den första discoursen ha gjort ett på det hela taget ganska förvirrande intryck. Enligt min åsikt är det därför väl mycket begärt, att hon — såsom Lamm menar — därest hon vid skaldebrevets koncipierande känt till discoursen, skulle ha sett frågan »från en annan, mera begränsad synpunkt och antagligen kommit fram till ett klarare svar.» Hennes svar är ju Rousseaus, men utan tvivel har det för henne varit en uppoffring att behöva förneka kunskapernas möjligheter att befrämja dygden och lyckan. Därför går hon endast motvilligt in på hans idéer.

Det finns ingen anledning betviva, att fru Nordenflycht på hösten 1753, när *Våra Försök II* redigerades, icke blott kände Rousseau till namnet utan även läst hans discours. I hennes bokauktionskatalog finna vi denna upptagen under den något förvanskade

titeln »Recueil och Försvarsskrifter. Gotha 1753.»¹ Att hon även haft någon äldre upplaga tillgänglig genom lån av sina vittra vänner kan naturligtvis varken bevisas eller bestridas, men för oss är det vid detta tillfälle av vikt att veta, att hon verkligen ägde en upplaga innehållande även försvarsskrifterna. Har hon då läst detta arbete någon gång under årets första hälft, faller det sig helt naturligt, att hon frampå höstsidan framställt en del liknande frågor till behandling. Carl Klingenberg, Criton, har med henne diskuterat konsternas och vetenskapernas nytta men naturligtvis icke velat acceptera Rousseaus kulturfientliga teorier utan hållit fast vid sin egen perfektibilitetstro. Fru Nordenflycht, som var mera receptivt lagd, sökte sig emellertid fram till ett svar. Och då hon i Rousseaus brev till kung Stanislaus fann, att även han gjorde ett medgivande, kunde hon genom att anamma detta skenbart komma till samma resultat som den avgudade Criton: ju mera upplyst vett, ju mera dygdig vilja. De två slutraderna bildade emellertid hennes egen reservation, i anslutning till Rousseau.

Men om hon nu läst Rousseau före skaldebrevets tillkomst, hur skall man då förklara fotnoten i *Witterhetsarbeten*? För att icke behöva beskylla henne för lögn ha Borelius, Lamm, Nilsson och Schück fått lov att placera dikten så långt tillbaka som möjligt. Är då detta så nödvändigt?

Låt oss betrakta Rousseaus andra discours! Där skildrar han ju först människans naturtillstånd. På ett ställe kommer han in på begreppet »misérable».

Nous ne voyons presque autour de nous que des gens qui se plaignent de leur existence; plusieurs mêmes qui s'en privent autant qu'il est en eux, & la réunion des loix divines & humaines suffit à peine pour arrêter ce désordre: Je demande si jamais on a oui dire qu'un sauvage en liberté ait seulement songé à se plaindre de la vie, & à se donner la mort? (II, s. 224).

Och strax innan påvisar han, hur kulturmänniskans alla sorger och bekymmer härledas ur hennes behov:

¹ Upplagans fullständiga namn är: *Recueil de toutes les piéces qui ont été publiées à l'occasion du Discours de J.J. Rousseau sur la question proposée par l'Académie de Dijon. Gotha 1753.* (LANSON, *Manuel bibliographique de la litt. franç. mod. n° 10808.*)

Les passions, à leur tours, tirent leur origine de nos besoins, & leur progrès, de nos connoissances; car, on ne peut desirer ou craindre les choses, que sur les idées qu'on en peut avoir, ou par la simple impulsion de la nature: Et l'homme sauvage, privé de toute sorte de lumières, n'éprouve que les passions de cette dernière espèce; ses desirs ne passent pas ses besoins physiques: les seuls biens qu'il connoisse dans l'univers, sont la nourriture, une femelle & le repos, les seuls maux qu'il craigne, sont la douleur & non la mort; car jamais l'animal ne sçaura ce que est une des premières acquisitions que l'homme ait faites, en s'éloignant de la condition animale. (II, s. 201).

Citatet är fullt tillräckligt. Lamn har redan påpekat likheten mellan denna passus i andra discoursen och skaldebrevet. Fru Nordenflycht har gjort den reflexionen, att majoriteten av människor lever i okunnighet:

Så är det ödets fel? men nej vi finna väl,
 Vi alla fådt af himlen lika mycke;
 At odla up vårt pund han gifvit grund och skäl.
 Men många göra prof och andra mästerstycke.
 Den största delen i en fänads-artad frid,
 Den plikten aldrig kännes vid.
 Törhända ock de äro mera sälla,
 Ty, Criton, mån ej kundskap är en källa,
 Hvars åder huru ren och klar,
 Likväl båd' sött och bittert vatten har;
 Och ho bör mera lycklig skattas,
 Den törsten släcker med begär,
 Ell' den som aldrig törstig är?
 Den som med omsorg får ell' den ej något fattas?

De flesta nöja sig med naturens drift, de stilla sina obetydliga begär med en ringa åtrå, och om än mången dygd är okänd hos dem, ligger dock även lasten i sin linda. Livets högsta väl är: hälsa, ro och nödtorft. Från denna lycka har konsten fört oss bort, men allt vad vi vunnit med våra mödosamma »snille-prof» är endast fördubblade behov.

Criton gör då samma invändning, som Rousseaus motståndare gjort: en sådan primitiv varelse har ju icke något högre mål än de »dumma djuren». Uranie svarar, att de utan tvivel äro förnöjda. Sedan följer det halvt löjliga, halvt ironiska partiet om djurens utvecklingsmöjligheter — elefanten kan kanske bli astronom som Newton, björnen världserövrare som Cortez, apan skald

som Voltaire etc. — vilket torde vara en blodig drift med upplysningsprofeternas tro på utvecklingens oanade resurser. Det följande och sista stycket har jag redan berört; det anknyter till den första discoursen.

Draga vi nu ut konsekvenserna, finna vi, att diktens kärna utgöres av frågan om kunskapernas lyckomöjligheter. I sin första discours skisserade Rousseau upp ett program i stort. I den andra söker han skildra naturtillståndets betydelse för individen, för den enskildes »lycka». Att detta problem ägde ett större intresse för fru Nordenflycht ligger i öppen dag, om man närmare studerat hennes liv och diktning. Så snart hon lärt känna den första discoursen, frågade hon sig antagligen, vad en från konster och vetenskaper frigjord existens egentligen skulle innebära för människan. Det betydelsefulla i hennes skaldebrev ligger däri, att hon fortsätter på den rousseauanska vägen, att hon anteciperar den andra discoursen. När hon sedan lärde känna denna — hennes upplaga var av år 1759, men ingenting hindrar att hon tidigare läst den — fann hon där en del idéer, som påminde om hennes egna i skaldebrevet. Då hon emellertid för läsekretsen ville betona, att hon själv oberoende av Rousseau kommit till samma resultat, meddelade hon i en not, att »detta var skrifvit några år förän Rousseaus Bok i et dylikt ämne utkom». Ingen har hittills kommit att tänka på, att detta svävande, vaga uttryck »i et dylikt ämne» ej nödvändigtvis behöver avse den första discoursen. Med största sannolikhet åsyftar det den andra. Denna utkom ju år 1755 (anmälades i *Journal des Scavants* i oktober) och om skaldebrevet i sin tur koncipierades år 1753 på hösten, är detta precis vad man menar med uttrycket »några år».¹

I Eckleffs stora handskrivna volym, *Blandade skrifter* (KB) återfinnas bland andra tal och kväden hans svarstal till fru Nordenflycht, då hon tillträdde presidiet den 15 sept. 1753, och till Carl Klingenberg, som samma dag recipierade i orden. Nu stiftades Tankebyggarorden den 3 mars s. å. och Herkaepeus, som fört spiran under det första halvåret, borde alltså ha nedlagt denna den 3 sept. Denna anomali kan förklaras på många sätt. Det förefaller, som om tankebyggarna i allmänhet hade sina samman-

¹ Vid det seminarium, där denna studie diskuterades, påpekade professor Blanck, att den första discoursen knappast men väl den andra kunde kallas »bok».

träden på lördagarna. Stiftelsedagen, den 3 mars, var en lördag liksom de närmast följande receptionsdagarna den 10 och 17 mars samt 7 och 14 april. (Undantag finnas dock. Axel Leijonhufvud recipierade söndagen den 25 mars, Johan Torpadius fredagen den 10 och Sparfvenfeldt tisdagen den 21 augusti.) Men den 15 september var en lördag och då intogos Klingenberg och Hallman. Presidieombytet, som programenligt skulle försiggå måndagen den 3 sept., kan därför av praktiska skäl ha framflyttats till en lämplig lördag. Därmed må nu förhålla sig hur som helst. Av betydelse är, att fru Nordenflycht eventuellt samma dag men i varje fall vid samma tidpunkt 1) sett sin käre Criton inträda i orden, 2) själv valts till preses och 3) som sin första regeringsåtgärd, populärt talat, gjort upp en budget för nästkommande halvårs arbete genom att föreslå en mängd ämnen. Det ligger då onekligen närmast till hands att tro dikten vara tillkommen efter denna dag, kanske rentav föranledd av diskussionen under sammanträdet. Det är vid denna tid skaldebrevens börja bli vanliga inom orden. *Våra Försöks* andra volym innehåller flera och i Eckleffs nyssnämnda skrifter finner man ännu några, av vissa aktuella drag att döma tillkomna under denna tid, men aldrig publicerade.

En vän och samtida till fru Nordenflycht, nämligen Gyllenberg, omnämner även i *Mitt lefverne* (utg. av Frunck, 1885) detta skaldebrev, 'där hon visar sig ej mindre filosof än skald i besvaret af den fråga, som några år därefter af den ryktbare Rousseau blifvit framställd, »hvilket mera bidrager till människans lycksalighet, kunskap eller okunnighet»' (s. 36). Frunck kommenterar detta uttalande i en not men tycks vara oviss om vilken skrift av Rousseau Gyllenberg egentligen avser. Han tror dock, att det är den första discursen. Men Gyllenberg nämner helt enkelt under rubriken i *Witterhetsarbeten*, denna rubrik, vilken är identisk med den tolfte frågan, som den 3 sept. framlades till behandling och som Hilma Borelius noga skiljer från den åttonde, där den första discursen snarare åsyftas. Den sjuttioårige memoarförfattarens obestämda uttryckssätt kullkastar på intet vis min bevisföring.

Ty observera, att i *Witterhetsarbeten* har underrubriken förkortats! Lyckofrågan finns kvar men nyttofrågan har kastats överbord. Fru Nordenflycht fann, att hennes dikt egentligen besvarade den förra och det är till denna, som den lilla noten, kring vilken stridens vågor gått så höga, anknyter.

Är denna bevisföring riktig, betyder resultatet av studien att tidpunkten för Rousseaus första anammande i Sverige närmare kan preciseras. Tankebyggarordens medlemmar voro de, som först slog upp portarna på vid gavel till upplysningens intellektualistiska idévärld. Men starkare var icke deras tro än att de också kunde bereda plats åt Rousseaus kulturtrötta människa. Ekot av hans dundrande moralpredikan omsattes första gången i handling på hösten 1753. Många litteraturhistoriker ha förut velat fastslå just detta år, men den förargliga fotnoten har varit den tuva, som vält det stora lasset. Kanske jag härmed också lyckats frikänna henne från de beskyllningar för fåfänga, lögn och bedrägeri, som under alltför många år riktats mot herdinnan i Norden. I så fall har studien icke blott blivit en litteraturhistorisk detaljanalys utan den dygdens belöning, som hon så ofta saknade under sin av lidanden fyllda levnad.